

УДК 343

T. Kovaleva

**THE REAL PRINCIPLE OF THE OPERATION
OF THE LAW ON CRIMINAL RESPONSIBILITY
IN SPACE UNDER THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

T.I. Ковальова

*викладач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

**РЕАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ЧИННОСТІ ЗАКОНУ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
У ПРОСТОРИ ЗА КК УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Питання, що стосуються реального принципу чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі має важливе значення для теорії кримінального права та практики застосування чинного законодавства в цій сфері, що й зумовлює продовження дослідження цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами реального принципу чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі на сучасному етапі займалися на фрагментарному рівні (публікації в підручниках, навчальних посібниках) такі вчені, як: В.І. Борисов, Е.М. Кислюк, М.Г. Мельников, А.М. Медведєв, В.К. Матвійчук та інші. Проте до цього часу ця важлива у теоретичному і практичному сенсі ця сторона кримінального права не знайшла свого належного вирішення.

Мета статті полягає у з'ясуванні реального принципу чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі за КК України.

Основні результати дослідження. Реальний принцип закріплений в ст. 8 КК України 2001 р., новим ні для теорії кримінального права, ні для практики його застосування він не являється. Цей принцип був відомий кримінальному праву давно, зокрема, Уложенню про покарання кримінальні і виправні 1845 р., Кримінальному уложенню 1902 р.. У свій час цей принцип був відображений і в КК УРСР 1922 р., проте потім законодавець від нього

відмовився. «Основные начала уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик 1924 г.», вперше врегулювали питання про межі дії кримінального закону в загальносоюзному просторі, відмовившись від реального принципу [1]. Проте в Європі в кінці XIX і в XX ст.ст. названий принцип отримав широке поширення. Його також іменують принципом захисту (Schutzprinzip, Realprinzip, Realschutzprinzip, Staatsschutzprinzip, prinzipte de realste, prinzipte de defense) [2, с. 71]. Цей принцип в німецькій літературі названий принципом «приймаючого участь у провпорядку» — Prinzip der beteiligten Rechtsordnun [3, с. 82], в австрійській — принципом пасивно-національним [4, с. 31]. Російськими і українськими криміналістами кінця XIX ст. цей принцип називався «принципом суспільного самозбереження» [5, с. 20]. Хоча в юридичних джерелах питання про його повернення в кримінальний закон про кримінальну відповідальність обговорювалася, але впритул до розробки і формування цього принципу вчені приступили лише у 80-роках минулого століття. Так, М.Д. Дурманов наполягав на доцільності відновлення реального принципу дії закону про кримінальну відповідальність у просторі за вчинення іноземцями найбільш небезпечних посягань у відношенні основ державного ладу і особи громадян [6, с. 240]. А.В. Наумов у науковій концепції перспективного розвитку кримінального права вважав, що територіальний принцип дії кримінального закону не враховує можливість серйозної шкоди соціалістичним відносинам іноземними громадянами, що знаходяться за кордоном, а тому реалізація охоронного завдання кримінального кодексу і принципа невідворотності відповідальності потребує законодавчого формулювання реального принципу дії закону про кримінальну відповідальність у просторі [7, с. 33]. На його переконання, редакція цього принципу в законі могла б виглядати наступним чином: «Іноземні громадяни, які вчинили злочин за кордоном, передбачені цим Кодексом, якщо вони знаходяться на території РСФСР, підлягають кримінальній відповідальності, якщо вони вчинили особливо тяжкі або тяжкі злочини проти інтересів СРСР і радянських громадян» [7, с. 34–35]. М.Д. Шаргородський заявляв, що радянське кримінальне законодавство не передбачало застосування радянських законів до іноземців, які вчинили за межами Союзу РСР злочини, спрямовані проти інтересів Радянської держави або її громадян, але в низці випадків необхідність у цьому виникає: «не виникає, зазвичай, сумнівів, що в тих випадках, коли злочин вчинено іноземцем за кордоном..., але якщо воно не зачіпає інтересів радянських громадян, радянських органів влади і Радянської держави, — спрямована проти нього невідв'язна радянському союзу і радянські кримінальні закони на нього не поширюються» [8, с. 9–10].

Слід погодитися з думкою А.І. Бойцова, що джерелом концепції безпеки, яка підтримувалася радянською наукою слугувала ідея про те, що основоположним правом будь-якої держави є «право самозбереження», згідно якого його юрисдикція повинна поширюватися настільки широко, наскільки це необхідно для здійснення самозахисту [9, с. 169]. Розуміння ж того, що зачіпає національну безпеку і що є життєво важливими інтересами, може бути «не тільки специфічним, але й під час обурливим» [10, с. 155]. Передумовою тако-

го підходу слугує туманність центрального елемента цієї концепції — тезису про «настання» результатів («ефекту») на території держави, оголосившою про реальну юрисдикцію [9, с. 169]. На відміну від КК УРСР 1922 р., в якому принцип, що нами розглядається був закріплений тільки як принцип захисту державних інтересів (реальний принцип у власному розумінні) в КК України 2001 р. він розуміється як принцип захисту інтересів не тільки держави, але й громадян України (реальний і пасивний персональні принципи) [11]. На наше переконання реальний принцип є виправданим, коли він буде відбуватися з дотриманням положень міжнародного права і обмежуватися прийнятим правилом невидачі власних громадян.

В КК України 2001 р., реальний принцип спершу був закріплений дещо в іншій редакції. Згідно ст. 8 КК «іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом якщо вони вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України» [11]. У відповідності зі змінами, внесеними в ст. 8 КК згідно з Законом № 3316-IV від 12.01.2006 р. реальний принцип був закріплений в наступній редакції «іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом ... якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України» [12]. Натомість реальний принцип в ст. 8 в сучасній редакції закріплений наступним чином: «Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках ... якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369 і 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду» [12; 13].

Тут важливо відзначити, що реальний принцип дії закону про кримінальну відповідальність у просторі і після внесених змін сформульований в ст. 8 КК України спільно з універсальним принципом. У самостійну частину ст. 8 КК України він не виділений. При формулюванні цього принципу дії закону про кримінальну відповідальність законодавцем за основу була взята значимість об'єкта кримінально-правової охорони, а саме умови захисту встановленого державою правопорядку від посягань зовні. Це, на наше переконання, дає можливість подолати недосконалість територіального принципу і принципу громадянства (персонального) та забезпечити охорону інтересів держави і за її межами якщо мало місце посягання на них зовні. У цьому сенсі слід погодитися з Р.Р. Хаснутдіновим, що «реальна дія закону про кримінальну

відповідальність забезпечує як захист об'єктів кримінально-правової охорони, що знаходяться в межах держави, так і їх захист незалежно від місця знаходження» [14, с. 125–126].

Важливо звернути увагу на те, що реальний принцип у міжнародному праві називають ще принципом захисту або безпеки, який поширює свою дію на злочини проти інтересів України. Проте слід акцентувати увагу на те, що концепція принципу захисту має значні розбіжності, крім злочинів, що посягають на основи національної безпеки, безпеку держави, у відповідності з цим принципом, можуть каратися валютні та імміграційні злочини тощо. Якщо виходити із буквального тлумачення положення ч. 1 ст. 8 КК України «тяжкі або особливо тяжкі злочини... проти інтересів України» [11], то під тяжкими злочинами слід розуміти не будь-які злочини, а тільки безпосередньо направлені проти інтересів держави Україна, до яких відносяться злочини розділу першого КК «Злочини проти основ національної безпеки України», розділу IX «Злочини проти громадської безпеки», розділ XIV «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» тощо. Термін «інтереси України» не має чітких меж, але в новій редакції ч. 1 ст. 8 КК України частково ця прогалина була усунена такими поняттями, як «тяжкі або особливо тяжкі злочини» [11].

У зв'язку з цим в юридичній літературі пропонувалися деякі способи усунення прогалин з цієї проблеми. Так, В.Ф. Щепельков зазначав, що при тлумаченні поняття «інтереси держави», виникають труднощі, оскільки з тексту закону незрозуміло, чи це оціночне поняття, чи таке що має сувору логічну конструкцію, яка не допускає елементів уряду правозастосовувача [15, с. 127]. Б.Б. Кострова стверджувала, що необхідно вказати в законі, що реальний принцип повинен застосовуватися тільки при вчиненні злочинів проти основ конституційного ладу і безпеки держави чи перерахувати всі державні інтереси [16, с. 95]. Подібну позицію займає В. П. Степелін, який розуміє під інтересами РФ економічну безпеку, обороноздатність, тощо [17, с. 47].

На це питання в юридичній літературі існували й інші погляди: Н.Г. Іванов зазначав, що декларація політиків на тему «Інтереси громадян є інтересами Росії, на практиці залишається схоластикою і по суті нічого не виражає, тому на законодавчому рівні необхідно чітко розділяти інтереси, які стосуються держави в цілому: її економічна стабільність, озброєність, економічна і політична безпека і т.п. та інтереси, які стосуються окремого громадянина (його честі та гідності, життя і здоров'я, майнові та фінансові відносини)» [18, с. 41]. За своєю сутністю, подібну думку має А. Васнецов — «дія реального принципу можлива і у випадку, якщо іноземець вчинив злочин проти власності Російської держави, яка знаходиться закордоном, або власності юридичних і фізичних осіб» [19, с. 9].

Деякі вчені пропонують розширити поняття «інтереси Російської Федерації» додатково включивши, поряд з інтересами держави і громадян Росії, інтереси юридичних осіб [20, с. 45]. А.Г. Князев у порядку *lege ferenda* в ч. 3 ст. 12 КК РФ замість вираження «направлено против интересов Российской Федерации» пропонує вказати «направлено против интересов российских

громадян» [21, с. 132–133]. Л. В. Іногорова-Хегай стверджує, що під злочинами спрямованими проти інтересів РФ «слід розуміти не будь-які злочини, а тільки безпосередньо направлені проти інтересів держави... до яких відносяться злочини глави 29 КК РФ. Злочини проти основ конституційного ладу і безпеки держави, при цьому зазначає, що бажано вказати в законі те, що реальний принцип застосовується при вчиненні іноземцями будь-якого злочину направлено проти інтересів російських громадян, підприємств, організацій, держави» [22, с. 65].

В інтересах захисту громадян і організацій до положення, закріпленого в ч. 1 ст. 8 КК України «...якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України», слід застосовувати статистичне розширювальне тлумачення, тобто використовувати прийом приведення у відповідність «словесної оболонки» з дійсним змістом норми, який хотів виразити в цій нормі законодавець. У цьому сенсі слід звернути увагу на те, що в теорії права розрізняють два види судового тлумачення норм: статичний і динамічний [23, с. 322–323]. При статичному підході тлумачення (розширювальне, обмежувальне) виходить за букву норми, але не за її зміст [23, с. 323]. При динамічному способі розширювальне або обмежувальне тлумачення виходить за зміст (розуміння) норм, і фактично створюється нова норма [23, с. 323]. Проте, застосування реального принципу найкраще використати не на основі статичного розширювального тлумачення, а в точній відповідності з буквою закону. Тому бажано в ч. 1 ст. 8 КК України передбачити та розуміти, що реальний принцип застосовується при вчиненні іноземцями та особами без громадянства, що постійно не проживають в Україні, тяжкого або особливо тяжкого злочину проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

З однієї сторони, реальний принцип заповнює прогалину територіального принципу і принципу громадянства, оскільки передбачає злочинність і караність вчиненого за межами України діяння іноземців і осіб без громадянства, які постійно не проживають на території України. З іншої сторони, колізія реального принципу і територіального принципу іноземної держави, на території якого було вчинено злочин, а також принципу громадянства іноземної держави, громадянин (підданий) якої вчинив за межами своєї держави злочин проти інтересів України, вирішена в КК України на користь реального принципу, оскільки останній розширює можливість його екстериторіального застосування з метою захисту прав і свобод громадян України та інтересів України. Слід погодитися з думкою, що має місце в юридичній літературі, що цей принцип розширює межі дії національного кримінального законодавства в просторі і виходить не з того, де або хто вчинив злочин, а з того, на чий інтерес він посягав [24, с. 36]. Іншими словами, як вже було зазначено, при формулюванні цього принципу дії закону про кримінальну відповідальність на перший план була висунута значимість об'єкта кримінально-правової охорони, інтереси захисту встановленого державою правопорядку зовні.

Реальний принцип засновується на загальновизначених нормах і принципах міжнародного права, сутність яких проявляється в тому, що будь-яка дер-

жава має право карати злочинні діяння, що вчинені іноземними громадянами або особами без громадянства, що постійно не проживають в Україні, за межами її території і порушують її закони про кримінальну відповідальність, якщо ці діяння відносяться до тяжких або особливо тяжких злочинів проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Проте застосування реального принципу можливо лише за умови, якщо громадяни іноземної держави чи особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні, не були засуджені в іноземній державі та притягнуті до кримінальної відповідальності на території України. Це положення свідчить про те, що одним з принципів кримінального права, який слугує справедливості, є той факт, що ніхто не може двічі бути притягнуті до кримінальної відповідальності за той самий злочин (*non bis in idem*). Важливо акцентувати увагу на тому, що дія реального принципу в правозастосовній діяльності обмежена цим принципом, а також прийнятим правилом невидачі власних громадян, внаслідок чого здійснення судової юрисдикції в більшості випадків можливе лише тоді, коли така особа опинялася в межах території проти громадян якої або інтересів якої держави було вчинено тяжкий або особливо тяжкий злочин.

У ст. 61 Конституції України закріплено правило: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [25]. Крім того, в ст. 4 Протоколу № 7 до Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини, а також у ч. 3 ст. 2 КК України закріплено цей принцип стосовно кримінальної відповідальності. Зокрема, ст. 4 Протоколу № 7 визначає, що: «Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави» [26]. У свою чергу, ч. 3 ст. 2 КК України проголошує: «Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу» [11]. Це свідчить про застосування в нашому випадку принципу *non bis in idem* при дії реального принципу, коли іноземець або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочин за її межами. *Non bis in idem* має своє джерело з Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, де зазначається: «Ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він вже остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону» [27]. Ці положення є свідченням того, що на відміну від принципу громадянства реальний принцип не зв'язаний з правилом подвійної злочинності. Дійсно, що такі які визначені однією державою злочини, можуть не розглядатися такими іншими державами, на території яких було вчинено злочин [21, с. 134]. Наприклад, шпіонаж проти РФ, вчинений поляком на території Угорщини, буде визнаватися злочином за КК РФ і не буде злочином за КК Угорщини, для якої шпіонаж буде злочином (за її законодавством) коли він направлений проти інтересів Угорщини [21, с. 134].

Для дотримання положень реального принципу дії закону про кримінальну відповідальність потрібно з'ясувати, які саме злочини відносяться до

тяжких та особливо тяжких, що спрямовані проти права і свобод громадян України та інтересів України. З цієї метою необхідно звернутися до ст. 12 КК України. Так, згідно з ч. 4 ст. 12 тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років [11]. Натомість особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [11]. Крім того, важливо з'ясувати положення ч. 1 ст. 8 КК України, а саме, що слід розуміти під злочинами проти прав і свобод громадян України? У цьому сенсі слід підтримати позицію Є.М. Кісілюка, що під правами і свободами громадян України насамперед потрібно розуміти ті права і свободи, які визначені в розділі II Конституції України (право на життя, свободу, особисту недоторканість і недоторканість житла, таємницю листування та іншої кореспонденції, конфіденційність особистого і сімейного життя, охорону здоров'я, право власності тощо) [24, с. 37]. Натомість під інтересами України розуміють захист суверенітету та територіальної цілісності нашої держави, забезпечення її економічної, інформаційної та екологічної безпеки тощо [24, с. 37]

Згідно з ч. 2 ст. 8 КК України «Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду» [11].

З приводу поняття реального принципу дії закону про кримінальну відповідальність у просторі існують наступні погляди: 1) В.І. Борисов — зазначає, що він полягає в тому, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які скоїли злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за її КК у випадках, якщо вони вчинили передбачені КК України тяжкі або особисто тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України [28, с. 71]; 2) Е.М. Кислюк — запевняє, що «реальний принцип полягає в поза територіальній дії закону про кримінальну відповідальність з метою захисту інтересів держави та її громадян від злочинів, вчинених особами, які не є громадянами держави, за її межами... йдеться про тяжкі та особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України, вчинені за її межами іноземцями або особами без громадянства, що не проживають постійно в Україні. ... Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні кримінальній відповідальності, якщо вчинили за її межами у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли

пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду...» [24, с. 36–37]. 3) А.Г. Князев — переконаний, що «реальний принцип дії кримінального закону в просторі застосовується у випадку вчинення злочину іноземними громадянами і особами без громадянства, які постійно не проживають у Російській Федерації для дії принципу, що розглядається є повністю обґрунтованим» [21, с. 136–137]; 4) Р.Р. Хаснутдинов — наполягає на тому, що «Иностранные граждане и лица без гражданства, не проживающие постоянно в Российской Федерации, совершившие преступление вне пределов Российской Федерации, подлежат уголовной ответственности по настоящему Кодексу в случаях, если преступление направлено против интересов Российской Федерации, гражданина Российской Федерации, постоянно проживающего в Российской Федерации лица без гражданства либо российской организации или общественного объединения, если иностранные граждане и лица без гражданства, не проживающие постоянно в Российской Федерации не были осуждены в иностранном государстве и привлекаются к уголовной ответственности на территории Российской Федерации» [14, с. 135]; 5) М.Г. Мельников вважає, що «реальный принцип (принцип защиты) действия уголовного закона в пространстве расширяет возможности его экстерриториального применения в целях защиты интересов того или иного государства и его граждан. В соответствии с этим принципом государство вправе привлечь к уголовной ответственности любое лицо независимо от места совершения преступления, но при условии, что оно окажется в сфере его юрисдикции» [29, с. 63]; 6) А.М. Медведев доводить, що «В соответствии с реальным принципом действия уголовного закона в пространстве в ч. 3 ст. 12 установлено, что иностранные граждане и лица без гражданства, не проживающие постоянно в Российской Федерации, совершившие преступления вне пределов Российской Федерации, подлежат уголовной ответственности по УК РФ в случаях, если преступление направлено против интересов Российской Федерации, и в случаях, предусмотренных международным договором Российской Федерации, если они не были осуждены в иностранном государстве и привлекаются к уголовной ответственности на территории Российской Федерации» [30, с. 100] 7) М. Г. Решняк зазначає, що «Реальный принцип следует дополнить ... преступление совершенное в другой стране, может быть направлено не только против интересов Российской Федерации, гражданина Российской Федерации, постоянно проживающего в РФ лица без гражданства, но и еще альтернативно против российской организации, общественного объединения либо их структурного подразделения, зарегистрированных на территории РФ» [31, с. 63]. Крім того, необхідно зазначити, що певною мірою ця проблема також вирішується на законодавчому рівні і в деяких зарубіжних джерелах [32; 33; 34; 35; 36].

Висновки. Аналіз зазначених поглядів, на підставі отриманих з них позитивних положень дає нам можливість запропонувати:

1) Визначення реального принципу: «Реальний принцип засновується на загальновищезначених нормах і принципах міжнародного права, сутність яких проявляється в тому, що будь-яка держава має право карати злочинні діяння, що вчинені іноземними громадянами або особами без громадянства, що

постійно не проживають в Україні і за межами її території порушують її закони про кримінальну відповідальність, якщо ці діяння відносяться до тяжких або особливо тяжких злочинів проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у статтях 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду. Застосування реального принципу можливо лише за умови, якщо громадяни іноземної держави чи особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні, не були засуджені в іноземній державі та притягнуті до кримінальної відповідальності на території України»;

2) Чинне кримінальне законодавство поширює свою силу не тільки виходячи з того, хто вчинив злочин і де він був вчинений, але також враховуючи значимість об'єкта кримінально-правової охорони та інтереси захисту встановленого в державі правопорядку від злочинних посягань зовні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Основные начала уголовного законодательства Союза ССР и Союзных Республик» (утв. Постановлением ЦИК СССР от 31.10.1924) // [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=16671>
2. *Лист Ф. Милі F.* Lehrbuch des Internationalen Strafrech und Strafprozessrechts, S. 82.
3. *Sanha K.* Das österreichische Strafrecht. Prag. 1884.
4. *Кистяковский А.Ф.* Элементарный учебник уголовного права / А.Ф. Кистяковский. — Т. 1. Общая часть. — Киев : Унив. тип., 1875. — 438 с.
5. *Блум М.И.* Действие советского уголовного закона в пространстве. Учебное пособие / М.И. Блум / Ответств.. ред. — докт. юрид. наук, проф. А.А. Лиеде. — РИГА. 1974 — 262 с.
6. *Дурманов Н.Д.* Советский уголовный закон / Н.Д. Дурманов. — М. : Изд-во Московского ун-та, 1967. — 320 с.
7. Уголовный закон : опыт теоретического моделирования / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев, С.Г. Келина. — М. : Наука, 1987. — 278 с.
8. *Шаргородский М.Д.* Вопросы общей части уголовного права. Законодательство и судебная практика / Шаргородский М.Д. ; Отв. ред. : Иванов В.А. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1955. — 256 с.
9. *Бойцов А.И.* Действие уголовного закона во времени и пространстве / А.И. Бойцов. — СПб : Изд-во СПбГУ, 1995. — 257 с.
10. *Sennins R.V.* Extraterritorial jurisdiction and the United States antitrust laws // Brit. Vb. Intern. Law. 1957.
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р., № 2341-III // Відомості Верховної Ради України — 2001 — № 25/26 — Ст. 8 — 10
12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією : Закон України від 12.01.2006 р. № 3316-IV // Голос України від 10.02.2006 р. — № 26.

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України № 1261-VII від 13.05.2014 р. // Голос України від 13.06.2014 р. — № 105.

14. *Хаснутдинов Р.Р.* Территориальное и экстерриториальное действие уголовного закона: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук за специальностью 12.00.08. — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Ренат Рафилевич Хаснутдинов — Казань : Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Казанский государственный университет им. В.И. Ульянова — Ленина», 2007. — 183 с.

15. *Щепельков В.Ф.* Уголовный закон: преодоления противоречий и неполноты Уголовный закон: Преодоление противоречий и неполноты / В.Ф. Щепельков ; Под ред. Н.И. Пикурова. — М. : Юрлитинформ, 2003. — 416 с.

16. *Кострова Б.Б.* Лингвистические аспекты уголовного законодательства России [Текст] / М.Б. Кострова // Российский юридический журнал. — 2000. — № 4. — С. 90—99.

17. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть / Под ред. Л.В. Иногамова-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. — М. : ИНФРА — М-КОНТРАКТ, 2004. — 533 с.

18. *Иванов Н.Г.* Модельный уголовный кодекс : Общая часть. Опус 1. — М., 2003. — 169 с.

19. *Васнецов А.* Где украл, там и наказан / А. Васнецов // Домашний адвокат. — 1997. — № 6. — С. 4—10.

20. *Лукашук И.И.* Международное уголовное право / И.И. Лукашук, А.В. Наумов. — М. : Спартак, 1999. — 287 с.

21. *Князев А.Г.* Действие уголовного закона в пространстве: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук за специальностью 12.00.08. — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Анатолий Гаврилович Князев — Ульяновск : Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Ульяновский государственный университет», 2006. — 180 с.

22. *Иногамова-Хегай Л.В.* Конкуренция уголовно-правовых норм при квалификации пре ступлений / Л.В. Иногамова-Хегай. — М. : ИНФРА-М, — 169 с.

23. *Лазарев В.В.* Теория государства и права : учебник / В.В. Лазарев, С.В. Липень. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт ; ИД Юрайт, 2011. — 634 с.

24. *Киселюк Е.М.* Закон про кримінальну відповідальність / Е.М. Киселюк / Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Черня. — Київ : Юрінком Інтер, 2016. — С. 21—42.

25. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 2.

26. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод № 994_804 від 01.11.1988 р. : Офіційний вісник України від 23.08.2006 р. — 2006 р., — № 32, — С. 458

27. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН : Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

28. *Борисов В.І.* Чинність закону про кримінальну відповідальність / В.І. Борисов // Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін. : за ред., проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 3-тє вид., переробл. і допов. — К. : Юрінком Інтер. 2007. — С. 56–74.
29. *Мельников М.Г.* Действие уголовного закона в пространстве / М.Г. Мельников. — Рязань — 2003. — 80 с.
30. *Медведев А.М.* Пределы действия Уголовного кодекса Российской Федерации / Под ред. В. П. Кашепова. — М. : Юрид. лит., 1998. — 144 с.
31. *Решняк М.Г.* Современные проблемы действия уголовного закона в пространстве: монография. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 160 с.
32. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.
33. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.
34. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.
35. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.
36. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

REFERENCES

1. «Osnovnye nachala ugolovnoho zakonodatel'stva Sojuza SSR i Sojuznyh Respublik» (utv. Postanovleniem CIK SSSR ot 31.10.1924) // [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=16671>
2. *List F. Mili F.* Lehrbuch des Internationalen Strafrech und Strafprozessrechts, S. 82.
3. *Sanha K.* Das österreichische Strafrecht. Prag. 1884.
4. *Kistjakovskij A.F.* Jelementarnyj uchenik ugolovnoho prava / A. F. Kistjakovskij. — T. 1. Obshhaja chast'. — Kiev : Univ. tip., 1875. — 438 s.
5. *Blum M.I.* Dejstvie sovet'skogo ugolovnoho zakona v prostranstve. Uchebnoe posobie / M. I. Blum / Otvetstv. red. — dokt. jurid. nauk, prof. A. A. Liede. — RIGA. 1974 — 262 s.
6. *Durmanov N.D.* Soveckij ugolovnyj zakon / N.D. Durmanov. — M. : Izd-vo Moskovskogo un-ta, 1967. — 320 s.
7. Ugolovnyj zakon : opyt teoreticheskogo modelirovanija / Otv. red. V.N. Kudrjavcev, S.G. Kelina. — M. : Nauka, 1987. — 278 s.
8. *Shargorodskij M.D.* Voprosy obshhej chasti ugolovnoho prava. Zakonodatel'stvo i sudebnaja praktika / Shargorodskij M.D.; Otv. red. : Ivanov V.A. — L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1955. — 256 s.
9. *Bojcov A.I.* Dejstvie ugolovnoho zakona vo vremeni i prostranstve / A.I. Bojcov. — SPb : Izd.-vo SPbGU, 1995. — 257 s.

10. *Sennins R.V.* Extraterritorial jurisdiction and the United States antitrust laws // *Brit. Vb. Intern. Law.* 1957.

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r., № 2341-III // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* – 2001 – № 25/26 – St. 8–10

12. Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy shchodo vdoskonalennia vidpovidalnosti za torhivliu liudmy ta vtiahnennia v zaniattia prostytutsiieiu : Zakon Ukrainy vid 12.01.2006 r. № 3316-IV // *Holos Ukrainy* vid 10.02.2006 r. – № 26.

13. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u sferi derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky u zviazku z vykonanniam Planu dii shchodo liberalizatsii Yevropeiskym Soiuzom vizovoho rezhymu dlia Ukrainy : Zakon Ukrainy № 1261-VII vid 13.05.2014 r. // *Holos Ukrainy* vid 13.06.2014 r. – № 105.

14. *Hasnutdinov R.R.* Territorial'noe i jeksterritorial'noe dejstvie ugolovnoho zakona: Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidata juridicheskikh nauk za special'nost'ju 12.00.08. – ugolovnoe pravo i kriminologija; ugolovno-ispolnitel'noe pravo / *Renat Rafil'evich Hasnutdinov* – *Kazan'* : Gosudarstvennoe obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovaniya «Kazanskij gosudarstvennyj universitet im. V.I. Ul'janova – Lenina», 2007. – 183 s.

15. *Shepel'kov V.F.* Ugolovnyj zakon: preodolenija protivorechij i nepolnoty Ugolovnyj zakon : Preodolenie protivorechij i nepolnoty /V.F. Shhepel'kov ; Pod red. N.I. Pikurova. – M. : Jurlitinform, 2003. – 416 s.

16. *Kostrova B.B.* Lingvisticheskie aspekty ugolovnoho zakonodatel'stva Rossii [Tekst] / M.B. Kostrova // *Rossijskij juridicheskij zhurnal.* – 2000. – № 4. – S. 90–99

17. Ugolovnoe pravo Rossijskoj Federacii. Obshhaja chast' / Pod red. L.V. Inogamova-Hegaj, A.I. Raroga, A.I. Chuchava. – M. : INFRA – M-KONTRAKT, 2004. – 533 s.

18. *Ivanov N.G.* Model'nyj ugolovnyj kodeks : Obshhaja chast'. Opus 1. – M., 2003. – 169 s.

19. *Vasnevov A.* Gde ukral, tam i nakazan / A. Vasnevov // *Domashnij advokat.* – 1997. – № 6. – S. 4–10.

20. *Lukashuk I.I.* Mezhdunarodnoe ugolovnoe pravo / I.I. Lukashuk, A.V. Naumov. – M. : Spartak, 1999. – 287 s.

21. *Knjazev A.G.* Dejstvie ugolovnoho zakona v prostranstve: Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidata juridicheskikh nauk za special'nost'ju 12.00.08. – ugolovnoe pravo i kriminologija ; ugolovno-ispolnitel'noe pravo / *Anatolij Gavrilovich Knjazev* – *Ul'janovsk* : Gosudarstvennoe obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovaniya «Ul'janovskij gosudarstvennyj universitet», 2006. – 180 s.

22. *Inogamova-Hegaj L.V.* Konkurencija ugolovno-pravovyh norm pri kvalifikacii pre stupenij / L.V. Inogamova-Hegaj. – M. : INFRA-M, – 169 s.

23. *Lazarev V.V.* Teorija gosudarstva i prava : uchebnik / V.V. Lazarev, S.V. Lipen'. – 4-e izd., pererab. i dop. – M. : Izdatel'stvo Jurajt ; ID Jurajt, 2011. – 634 s.

24. *Kyseliuk E.M.* Zakon pro kryminalnu vidpovidalnist / E.M. Kyseliuk / *Naukovo-praktychni komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy* / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.] ; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2016. – S. 21–42.

25. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 p. № 254k/96-VR // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.* – 1996. – № 30. – St. 2.

26. Protokol № 7 do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod № 994_804 vid 01.11.1988 r. : Ofitsiyni visnyk Ukrainy vid 23.08.2006 r. – 2006 r., – № 32, – S. 458.

27. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava. Pryiniato 16 hrudnia 1966 roku Heneralnoiu Asambleieiu OON : Ratyfikovano Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainkoi RSR № 2148-VIII vid 19.10.73 r. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

28. *Borysov V.I.* Chynnist zakonu pro kryminalnu vidpovidalnist / V.I. Borysov // Kryminalne pravo Ukrainy : Zahalna chastyna: pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, L.M. Kryvochenko ta in. : za red., prof. V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. 3-tie vyd., pererobl. i dopov. — K. : Yurinkom Inter. 2007. — S. 56–74.

29. *Mel'nikov M.G.* Dejstvie ugolovnoho zakona v prostranstve / M.G. Mel'nikov. — Rjazan' — 2003. — 80 s.

30. *Medvedev A.M.* Predely dejstvija Ugolovnoho kodeksa Rossijskoj Federacii / Pod red. V.P. Kashepova. — M. : Jurid. lit., 1998. — 144 s.

31. *Reshnyak M.G.* Sovremennye problemy dejstvija ugolovnoho zakona v prostranstve: monografija. — M. : Jurlitinform, 2013. — 160 s.

32. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

33. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

34. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

35. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

36. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

Ковальова Т.І. Реальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі за КК України

У статті досліджується реальний принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі за кримінальним законодавством України.

Автор з'ясовує проміжок часу у законодавстві, коли в Україні не діяв задекларований принцип застосування законодавства, аналізує полеміку щодо поняття реального принципу в сучасний період розвитку кримінального законодавства, пропонує визначення реального принципу чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі.

Ключові слова: *реальний принцип, чинність закону у просторі, іноземці, особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні.*

Ковалева Т.И. Реальный принцип действия уголовного закона в пространстве по УК Украины

В статье исследуется реальный принцип действия уголовного закона в пространстве по уголовному законодательству Украины.

Автор выясняет промежуток времени в законодательстве, когда в Украине не действовал задекларированный принцип применения законодательства, анализирует полеміку относительно понятия реального принципа в современный период развития

уголовного законодательства, предлагает определение реального принципа действия уголовного закона в пространстве.

Ключевые слова: реальный принцип, действие закона в пространстве, иностранцы, лица без гражданства, не проживающие постоянно в Украине.

Kovaleva T. The Real Principle of the Operation of the Law on Criminal Responsibility in Space under the Criminal Code of Ukraine

The article explores the real principle of the operation of the law on criminal responsibility in space under the criminal legislation of Ukraine.

The author defines the time interval in the legislation, when in the declared principle of application was not applied in the Ukrainian legislation; analyzes the controversy regarding the concept of the real principle in the modern period of the development of criminal law; proposes a definition of the real principle of the operation of the criminal law in space.

Keywords: Real Principle; Operation of Law in Space; Foreigners; Stateless Persons who do not Reside Permanently in Ukraine

Стаття надійшла до редакції: 9.08. 2017.